

УДК 343.5

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.1.29>

СІКОРСЬКА Н.В.

**КВАЛІФІКУЮЧІ ТА ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ СКЛАДУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 303 КК УКРАЇНИ
«СУТЕНЕРСТВО АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ»**

**QUALIFYING AND ESPECIALLY QUALIFYING ELEMENTS OF THE CRIMINAL
OFFENSE PROVIDED FOR IN ARTICLE 303 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE
“PROMOTION OR INVOLVEMENT OF A PERSON INTO PROSTITUTION”**

У статті досліджено кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 Кримінального кодексу України, що встановлює відповідальність за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією. Метою даної статті було внесення вкладу у теоретичне осмислення проблеми сутенерства в Україні, сприяючи формуванню єдиної судової практики та удосконаленню нормативно-правової бази для боротьби з цими правопорушеннями. Це правопорушення є особливо небезпечним для суспільства, оскільки порушує моральні основи та підриває громадський порядок, створюючи умови для розвитку інших кримінальних явищ. Стаття аналізує різні кваліфікуючі ознаки, зокрема вчинення злочину щодо кількох осіб, повторність, організовані групи, використання службового становища, втягнення неповнолітніх та малолітніх осіб, а також випадки, що спричинили тяжкі наслідки. Окремо розглянуто судову практику, зокрема приклади вироків, що ілюструють застосування цих ознак у реальних справах. Це допомогло виявити прогалини і проблеми у правозастосуванні. Також в межах статті було досліджено практичні аспекти застосування норм, які дозволяють диференціювати кримінальну відповідальність залежно від обставин злочину, таких як повторність та участь організованих груп. Стаття також підкреслює необхідність удосконалення правового регулювання щодо сутенерства, враховуючи нові тенденції в кримінальному праві та судовій практиці. У результаті дослідження автором пропонуються конкретні напрямки для вдосконалення законодавства, які допоможуть забезпечити ефективнішу боротьбу з досліджуваним видом злочинів та захистити вразливі категорії осіб, що можуть стати жертвами примусу або експлуатації. Перспективи подальших досліджень в цій сфері включають глибше вивчення сучасних методів боротьби з сутенерством у контексті цифрових технологій та міжнародного досвіду, а також аналіз нових форм кримінального впливу на вразливі групи населення. Особливу увагу слід приділити розробці рекомендацій для посилення превентивних заходів і удосконалення кримінального процесу при розслідуванні таких злочинів.

Ключові слова: сутенерство, проституція, кримінальна відповідальність, примус до проституції, кваліфікуючі ознаки, статевая свобода, статевая недоторканість.

The article examines the qualifying and especially qualifying elements of the criminal offense specified in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine, which establishes liability for pimping or involving a person in prostitution. The aim of this article was to contribute to the theoretical understanding of the problem of pimping in Ukraine, promoting the formation of unified judicial practice and the improvement of the normative and legal framework for combating these offenses. This offense is particularly dangerous to society as it violates moral foundations and undermines public order,

creating conditions for the development of other criminal phenomena. The article analyzes various qualifying elements, including the commission of a crime against multiple persons, recidivism, organized groups, abuse of official position, the involvement of minors and underage persons, as well as cases resulting in severe consequences. Judicial practice is also examined, with specific examples of verdicts illustrating the application of these elements in real cases. This helped identify gaps and issues in law enforcement. Additionally, the article investigates the practical aspects of applying the norms that allow for differentiating criminal responsibility depending on the circumstances of the crime, such as recidivism and the involvement of organized groups. The article further emphasizes the need for improvements in the legal regulation of pimping, considering new trends in criminal law and judicial practice. Based on the findings, the author proposes specific directions for legislative improvements that would help ensure more effective combat against the studied type of crime and protect vulnerable categories of individuals who may fall victim to coercion or exploitation. Prospects for further research in this area include a deeper study of contemporary methods for combating pimping in the context of digital technologies and international experience, as well as an analysis of new forms of criminal influence on vulnerable population groups. Special attention should be given to the development of recommendations to strengthen preventive measures and improve criminal procedures in investigating such crimes.

Key words: *pimping, prostitution, criminal offense, forced prostitution, qualifying elements, sexual freedom, sexual integrity.*

Актуальність теми. На сьогоднішній день кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності є досить поширеним явищем, яке призводить до негативно-го впливу на розвиток суспільства та держави в цілому. Одним із таких кримінально караних правопорушень є сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією, передбачене ст. 303 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Дане кримінальне правопорушення посягає на моральні засади суспільства, підриває громадський порядок та створює умови для розвитку інших злочинних явищ.

Особливого значення в процесі кваліфікації цього правопорушення набуває аналіз його кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак. Вони не лише відображають підвищену суспільну небезпеку діяння, а й впливають на міру кримінальної відповідальності винної особи.

Детальний аналіз цих ознак є актуальним не лише з погляду теоретичних досліджень, а й для вироблення єдиної судової практики. Зокрема, проблема правильного застосування кваліфікуючих ознак потребує роз'яснення з урахуванням сучасних тенденцій кримінально-правової доктрини та судової практики. У межах цієї статті буде здійснено дослідження сутності та правового значення таких ознак, їх співвідношення та впливу на кваліфікацію діянь, передбачених ст. 303 КК України.

Актуальність обумовлена необхідністю чіткого визначення меж кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, їхнього правильного застосування на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення передбаченого ст. 303 КК України, досліджували багато вчених у галузі кримінального права такі як: О.М. Бандурка, А.С. Політова, В.В. Коссе, А.А. Небитов, В.В. Шендрик, Л.С. Кучанська, Є.В. Фесенко, Т.А. Шевчук, В.О. Лазарев та інші, які аналізували юридичну природу сутенерства та особливості його кваліфікації.

Дослідники звертають увагу на розмежування кваліфікуючих ознак, зокрема вчинення злочину щодо неповнолітнього, застосування насильства, вчинення групою осіб, повторність діяння. Водночас особливо кваліфікуючими ознаками визнаються випадки втягнення в проституцію малолітньої особи або вчинення злочину, що спричинило тяжкі наслідки.

Метою статті є дослідження сучасних проблем визначення та правозастосування кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України «Сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією» з урахуванням норм законодавства та судової практики.

Виклад основного матеріалу. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, відіграють важливу роль у визначенні ступеня суспільної небезпеки діяння та впливають на рівень кримінальної відповідальності винної особи.

Кваліфікуючі ознаки – це обставини, які посилюють кримінальну відповідальність за певний злочин, оскільки вони свідчать про його підвищену суспільну небезпеку. Вони відображають специфічні характеристики діяння, що ускладнюють його правову природу, завдають більшої шкоди потерпілій особі або вказують на особливо небезпечний спосіб чи мотив кримінального правопорушення.

До прикладу В.О. Навроцький вказує що кваліфікуючі ознаки – слугують як додаткові ознаки складу кримінального правопорушення, що характеризують підвищений ступінь суспільної небезпеки злочину [1, с. 305].

У юридичній енциклопедії кваліфікуючі ознаки визначаються як обставини, що обтяжують кримінальне правопорушення, пов'язані з його об'єктивними та суб'єктивними характеристиками, а також з особистістю винного чи потерпілого. Вони закріплені в диспозиції норм Особливої частини КК України та можуть слугувати ознаками самостійного складу злочину [2].

У своїй монографії Мармура О.З. зазначив що загальновживаний термін «кваліфікуючі ознаки» необхідно замінити на «ознаки, що кваліфікують злочин» через суперечність нормам української граматики, а також вказав, що ознаки, що кваліфікують злочин, варто розглянути не тільки як обставини, що збільшують суспільну небезпеку кримінального правопорушення, а й як ознаки, що її зменшують [3, с. 39-40].

Значення кваліфікуючих ознак полягає в тому, що вони дозволяють диференціювати кримінальну відповідальність, встановлюючи більш суворі покарання за тяжчі форми правопорушень. Як зазначає Я.С. Кулькіна, що «кваліфікуючі ознаки є засобами диференції кримінальної відповідальності та покарання» [4, с. 40].

Кримінальне правопорушення «сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією» передбачає ряд кваліфікуючих ознак, а саме вчинення: 1) щодо кількох осіб; 2) повторно; 3) за попередньою змовою групою осіб; 4) службовою особою з використанням службового становища; 5) особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності; 6) щодо неповнолітнього; 7) організованою групою; 8) щодо малолітнього; 9) спричинили тяжкі наслідки [5]. Загалом законодавець передбачає дев'ять ознак за яких посилює кримінальну відповідальність.

Під *повторністю* слід розуміти, що це кримінальне правопорушення, яке вчинене два і більше разів санкція якого передбачена тією ж статтею або її частиною. На прикладі справи №581/1031/23 Липоводолинського районного суду Сумської області можна побачити як суд на практиці кваліфікує кримінальне правопорушення за ознакою повторності.

О., діючи повторно, домовилась з ОСОБА_7, який діяв під контролем правоохоронних органів, про надання ОСОБА_6 йому послуг сексуального характеру за грошову винагороду. Того ж дня близько 19 год 05 хв., перебуваючи в будинку по АДРЕСА_3, ОСОБА_6 надала ОСОБА_7 послуги сексуального характеру, за які О. отримала від ОСОБА_7 грошові кошти в сумі 750 грн.

Не зупиняючись на скоєному, діючи повторно, 29 вересня 2023 року О. домовилась з ОСОБА_8, який діяв під контролем правоохоронних органів, про надання йому ОСОБА_6 послуг сексуального характеру за грошову винагороду. Того ж дня близько 16 год 29 хв., прибувши до попередньо домовленого місця, а саме поблизу лісосмуги, розташованої у с. Суха Грунь Роменського району Сумської області, ОСОБА_6 надала ОСОБА_8 послуги сексуального характеру, за які обвинувачена ОСОБА_9 з метою відвернення обману зі сторони клієнта, попередньо отримала від ОСОБА_8 грошові кошти в сумі 1500 грн.

Вказані злочинні дії обвинуваченої суд кваліфікує за ч. 2 ст. 303 КК України, як сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією, вчинено повторно [6].

У даному випадку суд кваліфікував дії обвинуваченої за ознакою повторності, оскільки вона двічі вчиняла кримінально карані дії, передбачені тією самою статтею. Як видно з вироку суду, обвинувачена двічі у короткий період часу вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України, організовуючи надання сексуальних послуг іншою особою. Це свідчить про її обізнаність щодо незаконного характеру власних дій та підтверджує наявність кваліфікуючої ознаки повторності.

Слід зауважити, що здебільшого, особи які займаються сутенерством або особи яких з тих чи інших причин втягнули до зайняття проституцією, ведуть аморальний або неблагополучний спосіб життя. У переважній більшості їх спонукає на скоєння даного кримінального правопорушення скрутне матеріальне становище. Схожої думки Т.А. Шевчук, яка зазначає, що жертва сутенерства або особа, яка втягнута до проституції, часто сприймається суспільством як асоціальна чи антисоціальна. Причиною такої думки може слугувати відсутність у особи стабільної роботи, зловживання алкоголем або наркотичними речовинами [7, с. 112].

Однією із ознак найбільш суспільно небезпечного діяння є кримінальне правопорушення вчинене організованою групою [8, с. 244]. Організована група характеризується високим рівнем координації, ієрархією, розподілом ролей. В.А. Ломако дає визначення сутенерства, вчиненого організованою групою, як створення, керівництво або участь у такій групі, що забезпечує діяльність, пов'язану з наданням послуг сексуального характеру за певну. Також до цього поняття належить безпосереднє вчинення учасниками групи дій, з корисливих мотивів [9, с. 607].

Прикладом може слугувати вирок Саксаганський районний суд м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10.12.2024 у справі № 214/7627/24 де В. Будучи службовою особою переслідуючи корисливі мотиви та задля неправомірного збагачення створила організовану групу. Діяльність групи була спрямована на сутенерство – організацію та забезпечення заняття проституцією іншими особами. В. розподілив ролі та обов'язки серед всіх учасників групи [10].

Така діяльність, за своєю суттю, порушує не тільки норми моралі, а й є серйозним кримінальним правопорушенням, який порушує громадський порядок та порядок суспільства, створюючи підстави для поширення інших кримінальних проявів. Як стверджує В.В. Коссе, моральність є соціально та історично обумовленим явищем, а її кримінально-правова охорона формується під впливом суспільних процесів та потреб [11, с. 71]. Відтак, кримінальні правопорушення проти моральності, зокрема сутенерство, а також втягнення осіб у заняття проституцією, не лише порушують моральні засади суспільства, а й потребують системного аналізу з метою ефективного кримінально-правового регулювання та вдосконалення відповідних норм, що дозволить забезпечити належний рівень суспільної безпеки.

В., продовжуючи реалізовувати спільний злочинний умисел, отримав замовлення від І., яке передбачало надання сексуальних послуг. Згідно з вказівками співника, В. дав вказівку Г. підшукати повій для виконання цього замовлення. Однак через відсутність вільних жінок, Г. не змогла знайти підходящих осіб. З метою безперерійного виконання злочинного умислу В. дав вказівку Г. взяти участь у виконанні замовлення як повія. У результаті, використовуючи службове посвідчення поліцейського, В. доставив Г. для виконання замовлення до приміщення лазні. За це група отримала винагороду в розмірі 7500 гривень, яку вони розподілили між собою.

Продовжуючи реалізовувати спільний злочинний умисел, діючи повторно, В. отримав нове замовлення. В. дав вказівку своїм співучасникам підшукати нову жінку для виконання замовлення. Після цього В. залучив водія щоб той доставив дівчину до лазні. За цю послугу група отримала 4000 гривень, які були розподілені між усіма учасниками [10].

В наведеному прикладі показана скоординована організована злочина група, яка чітко координує між собою дії. У даній ситуації можна говорити про наявність організованої злочинної групи, яка діяла з метою отримання незаконного прибутку від надання сексуальних послуг. Як ми бачимо, ефективне примушування/втягнення до дій сексуального характеру та сутенерство можливе в умовах співучасті де в кожного є своя роль та розподілені функції [12, с. 38].

Діяльність організованої групи, що включала співучасників із різними ролями, підвищує складність та небезпеку кримінального правопорушення вчиненого організованою групою. Окрім того, зловживання службовим становищем є підставою для посилення відповідальності за кримінальне правопорушення. Службовими особами відповідно до ч. 3 ст. 18 КК України є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування [5].

Зловживання таким статусом під час вчинення кримінального правопорушення свідчить про суспільно небезпечне діяння, оскільки службова особа користується в злочинних цілях владою або службовим становищем.

У випадку коли потерпіла особа була у матеріальній або іншій залежності від іншої її можливість щодо добровільного та самостійного прийняття рішення щодо участі в занятті проституцією значно обмежена. У таких випадках потерпілі часто опиняються під тиском, зокрема через обіцянки матеріальної допомоги, захисту або кращих умов життя, що врешті-решт призводить до експлуатації. Через свою вразливість, вони потенційно є жертвами маніпуляцій і примусу, що в свою чергу ускладнює їхню здатність протистояти таким ситуаціям та виходити з них самостійно.

На думку Яремко Г.З. та Маковецької Н.Є. примус виступає як необхідна умова для досягнення бажаної поведінки від потерпілої особи. Такий примус може вчинятися як на тіло (фізичний примус), так і психіку людини [13, с. 103]. Вплив на тіло (фізичний), так і через вплив виключно на психіку (психічний) вплив це в першу чергу спосіб вплинути на свідомість людини [14, с. 83].

У контексті «залежності» можна мати на увазі підпорядкування в рамках службових відносин, підкорення чужій більш авторитетній волі, або повну чи значну матеріальну залежність утримання. Наприклад, дружина може бути залежною від свого чоловіка, а батьки – від своїх дітей. Визначення наявності такої залежності в кожному конкретному випадку входить до компетенції органів досудового розслідування та суду [15, с. 375].

На нашу думку, до категорії «іншої залежності» варто віднести не лише економічну чи соціальну залежність, але й фізичну та психічну вразливість осіб з особливими потребами. Такі особи, маючи певні обмеження у фізичному чи психічному стані, часто не здатні адекватно оцінити ситуацію, захистити свої права або прийняти самостійні рішення.

Вчинення кримінального правопорушення, *передбаченого ст. 303 КК України, щодо неповнолітньої особи* (віком від 14 до 18 років) має місце у випадку, коли здійснюється незаконний вплив з метою втягнення такої особи в зайняття проституцією або використання її у сфері надання сексуальних послуг. У цьому контексті особливо важливим є усвідомлення того, що будь-які дії, спрямовані на примус, схилення чи організацію проституції за участю неповнолітніх, визнаються тяжкими кримінальними правопорушеннями, навіть якщо вони відбуваються за нібито добровільної згоди потерпілої особи.

У випадку, якщо аналогічні дії вчинені щодо особи, яка не досягла 14-річного віку, діяння кваліфікується як кримінальне правопорушення *щодо малолітньої особи*, що тягне за собою значно суворішу міру покарання. Важливо наголосити, що незалежно від наявності чи відсутності згоди потерпілої особи, такі дії апriori визнаються кримінально караними, оскільки малолітня особа за визначенням закону вважається такою, що не може усвідомлювати характер і наслідки подібних дій та самостійно приймати подібні рішення.

Неповнолітні та малолітні особи є однією з найбільш вразливих категорій щодо сексуальної експлуатації, що зумовлено низкою соціальних, психологічних та економічних чинників. Їхня незрілість, відсутність життєвого досвіду та правової обізнаності значно ускладнюють можливість усвідомлення потенційних загроз.

Не слід забувати, що сутенерство та втягнення особи у заняття проституцією це кримінальне правопорушення, що має латентний та корисливий характер. Метою якої спонукає осіб на вчинення протиправного діяння є швидке збагачення шляхом надання послуг сексуального характеру [16, с. 51].

Висновки. Аналіз кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією», вказує на необхідність чіткого визначення та правозастосування цих ознак з урахуванням норм чинного законодавства та судової практики. Підвищена суспільна небезпека таких кримінальних правопорушень зумовлена кількома факторами, серед яких важливими є особливості потерпілих, багаторазовість вчинених дій, наявність співучасників, а також використання службового становища. Крім того, негативні соціальні наслідки таких злочинів для суспільства вимагають особливої уваги до правової кваліфікації таких діянь.

Ключовими аспектами, які визначають міру суспільної небезпеки злочину, є наявність особливих характеристик потерпілого, форми вини та можливість кваліфікації діяння за сукупністю злочинів. Водночас важливою є необхідність більш глибокого розгляду поняття ознак «щодо осіб, від яких потерпілий був у матеріальній або іншій залежності», включаючи не лише загальне розуміння залежності, а й врахування потреб вразливих осіб, таких як люди з фізичними або психічними обмеженнями. Це дозволить точніше визначити ступінь вразливості потерпілого, що, своєю чергою, зменшить можливості маніпуляцій і зловживань із боку правопорушників.

Зміна і уточнення цих ознак є важливим кроком для надання більш ефективного захисту вразливим категоріям осіб, що допоможе зміцнити правовий захист і посилити боротьбу з експлуатацією уразливих громадян, зокрема у контексті сутенерства та втягнення в заняття проституцією.

Список використаних джерел:

1. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998 URL: http://leksika.com.ua/19750306/legal/kvalifikovani_zlochini

3. Мармура О. З. Ознаки, що кваліфікують злочин: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 280 с URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3876/1/Мармура_монографія_%20макет.pdf
4. Кулькіна Я.С. Кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки злочинного порушення правил поведінки зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (стаття 414 Кримінального кодексу України). Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Випуск 2. Том 2 URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/735242>
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Вирок Липоводолинського районного суду Сумської області від 04.12.2023 у справі № 581/1031/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115368703>.
7. Шевчук Т.А. Віктимологічні особливості жінок, які стали жертвами втягнення в заняття проституцією. *Вісник Криминологічної асоціації України*. 2017. № 1(15). С. 109–116. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/issue/view/8/8>
8. Шевчук Т.А. Криминологічна характеристика сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. *ПРАВО І БЕЗПЕКА* 2011. №2(39) С. 240–245 URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7ed370b-6ee0-4870-9289-0d90d1991965/content>
9. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. С. 1040. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tatsii_Vasyl/Kryminalnyi_kodeks_Ukrainy_Naukovo-praktychnyi_komentar_u_dvokh_tomakh_Tom_2_Osoblyva_chastyna.pdf
10. Вирок Сакаганський районний суд м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10.12.2024 у справі № 214/7627/24 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123661259#>
11. Коссе В. В. Моральність як об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України (сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією). *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян*. 2022. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-17>
12. Небитов А. А. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією: аналіз складу злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 41–50 URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2483a58c-67a9-4fd8-8a69-f747eaecdc90/content>
13. Яремко Г.З. Маковецька Н.Є. Особливості примусу як суспільно небезпечного діяння. *Legal Bulletin*, 2020, С. 100–105. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/293/238>
14. Дімітров М. К. Співвідношення кримінально-правових понять погрози та психічного примусу. *Visegrad journal on human rights*. 2019. No 2 (volume 1). С. 82–85 URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2020/12/Vyshegrad-2_2019_Tom-1.pdf
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К. : Юрид. думка, 2012. 1316 с.
16. Куратченко М. В. Розслідування сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією : дисертація. Дніпро, 2017. 192 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/18/2.pdf>